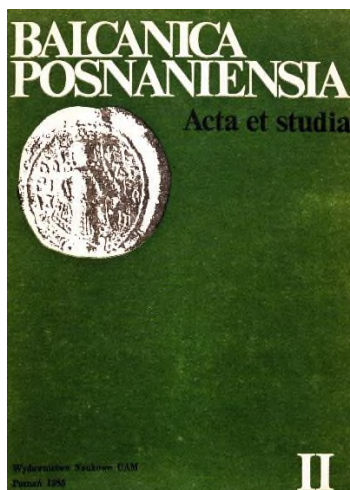

Graża Hieronim, *Rola Rusi w wojnach bizantyńsko-bułgarskich przełomu XII i XIII w.*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1985, t. 2, s. 125–132.

<https://doi.org/10.14746/bp.1985.2.9>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54820>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

ROLA RUSI W WOJNACH BIZANTYŃSKO-BULGARSKICH
PRZEŁOMU XII I XIII w.

HIERONIM GRALA

Dla ukazania roli Rusi w wojnach bizantyńsko-bułgarskich historiografia posługuje się najchętniej dwoma faktami. Zwolennicy poglądu o pomocy udzielanej przez Ruś Bułgarom w ich walce o niepodległość powołują wskazane przez F. Uspenskiego fragmenty mowy Nicetasa Choniatesa o udziale w walkach 1186 r. obok Bułgarów i Połowców także *Tauroscytów z Bordony*, identyfikowanych z Brodnikami, wolną społecznością naddunajską, z przewagą elementu etnicznie ruskiego¹.

Passus z *Historii* tegoż Choniatesa o pomocy zbrojnej udzielonej cesarstwu przez władcę Halicza Romana przeciw najeżdżającym je w sojuszu z Wołochami Kumanom dostarczył z kolei argumentów zwolennikom koncepcji funkcjonowania w XII wieku ścisłych związków tradycyjnej zależności łączących Ruś (szczególnie Halicką) z metropolią bizantyńską *oikomene*².

Źródła bizantyńskie i ruskie dostarczają jednak więcej materiału na powyższy temat, którego analiza może wyznaczyć faktyczne miejsce księstw ruskich w zmaganiach cesarstwa z Asenidami.

Dla zrozumienia całokształtu zjawisk zachodzących w trójkącie rusko-bizantyńsko-bałkańskim w ostatnim dwudziestolecu XII wieku konieczne jest zwrócenie uwagi na połowiecki aspekt stosunków rusko-bizantyńskich

---

¹ F. J. Uspenskij, *Obrazowanije vtorogo bolgarskogo carstva*, Odessa 1879, priloż. s. 35. O pomocy ruskiej dla Bułgarów tamże, s. 31 - 39; M. V. Levčenko, *Očerki po istorii russko-vizantijskich otnošenij*, Moskwa 1956, s. 495; P. Mutaftchiev, *Proishodiat na Asenevci Maked.* Pregled IV, 4, 1928, s. 41; M. W. Bibikov, *Drevnaja Ruś i Vizantija v svete novyh i maloizvestnyh vizantijskich istočnikov*, (w:) *Vostočnaja Evropa v drevnosti i srednieviekovie*, Moskwa 1978, s. 301. O Brodnikach zob. W. Swoboda, *Prodnici*, SSS IV, s. 355 - 356.

² *Nicetae Choniatae historia*, ed. I. Bekker, Bonnae 1835, s. 691 - 692. Związki Halicza z Bizancjum zob. D. Obolensky, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500 - 1453*, London 1971, s. 231; tenże, *The Relations between Byzantium and Russia*, (w:) XIII Międzynarodnyj Kongres Istoričeskich Nauk, I, 4, Moskwa 1973, s. 204; G. Vernadsky, *Relations byzantino-russes au XIIe siècle*, Byzantion, IV, 1928, s. 269, 274; M. D. Priselskov, *Russko-vizantijskije otnošenija IX - XII vv.*, VDI 3 (8), 1938, s. 109.

w tymże okresie, tym bardziej że masowy i częstokroć decydujący dla wyników wojen bizantyńsko-bułgarskich udział stepowców³ musiał zwrócić uwagę dyplomacji cesarskiej na potencjalnego sojusznika — Ruś, mającą poważne kłopoty związane z uciążliwym sąsiedztwem koczowników, a szczególnie na księstwa, których strefa bezpośrednich wpływów opierała się o Dunaj⁴. Alians taki miał tym większe szanse realizacji, iż źródła ruskie dostarczają świadectwa zarówno udziału Połowców naddnieprzańskich w najazdach na Bizancjum, jak też pojawienia się Połowców z hordy naddunajskiej w granicach wpływów Kijowa⁵. Pochody ruskich książąt przeciw stepowcom w latach 1187 - 1192, aczkolwiek podyktowane ruską racją stanu, prawdopodobnie w wysokim stopniu były dziełem dyplomacji bizantyńskiej i odgrywały istotną rolę w całokształcie działań na froncie bizantyńsko-bułgarskim. Przekonuje o tym duża zgodność dat najazdów połowiecko-bułgarskich z datami ruskich wypraw w step połowiecki. Natomiast skuteczność greckiej akcji dyplomatycznej z pewnością w znacznym stopniu uwarunkowana była potrzebą ochrony ważnej dla Rusi drogi handlowej⁶.

Niepowodzenie wyprawy Izaaka II Angelosa na Bułgarię w 1187 roku bywa wiązane z udziałem w walkach Połowców. Zimą tegoż roku Swiatosław Wsiewołodowicz kijowski spustoszył koczowiska Połowców naddnieprzańskich, którzy wówczas przebywali nad Dunajem. W roku 1190 starszyna turkского plemienia Czarnych Kłobuków zwróciła się do Rościsława Rurykowicza, panującego w Torczesku, o pomoc przeciw Połowcom, w których podejrzewali przedstawicieli hordy naddunajskiej. Zimowa wyprawa Rościsława, podjęta za ich namową, przyniosła pełny sukces. Źródła bizantyńskie potwierdzają w 1190 roku obecność Połowców na Bałkanach, co spowodowało gwałtowny odwrót armii basileusa, a także — obecność ich już wiosną 1191 roku pod Fillippopolis.

Ruska wyprawa 1191 roku zakończyła się niepowodzeniem, ale już w 1192 roku Swiatosław i Ruryk Rościsławowicz owręczski, stojąc obok Kaniowa, blokowali koczownikom dostęp do granic Rusi, a zimą znowu w porozumieniu ze starszszą czarnokłobucką poszła w stepy wyprawa, której powodzenie zagwarantowała obecność hordy naddnieprzańskiej nad Dunajem. Powyższe fakty jednoznacznie wskazują na czynny udział Połowców — hordy sąsiadującej z Rusią w wojnach Asenów z Cesarstwem, obok Połowców naddunaj-

³ D. Rasowski, *Rol Polowcev v wojnah Asenej s vizantijskoj i latinskoj imperiami 1186 - 1207 godah*, (w:) Spisanie BAN, Sofija 1939, s. 203 - 211.

⁴ Zob. E. Frances, *Les relations russo-byzantines au XIIe siècle et la domination de Galicie au Bas-Danube*, BSL, XX, 1959, s. 50 - 62; M. F. Kotljar, *Ruś na Dunaji*, UIŻ X, 9, 1966, s. 12 - 22.

⁵ *Latopis hipacki*, PSRL II, Spz 1908, col. 659 (r. 1187), 670 (1190), 673 - 674 (1192). Por. Choniates, o.c., s. 561, 569.

⁶ Zob. *Latopis hipacki*, col. 528, 538, 673.

skich⁷. Formą porozumienia antypołowieckiego, gwarantującego efektywny sojusz z Rusią, mogło być przede wszystkim małżeństwo łączące dom Angelosów z wiodącym jej ośrodkiem — Kijowem, tym bardziej że metoda mariażu tylko w czasie rządów Izaaka II dwukrotnie już zdała egzamin, po pierwsze dzięki małżeństwu Izaaka z Małgorzatą Węgierską, córką Beli III, pacyfikującemu stosunki z Węgrami, po drugie — osłabiając przymierze serbsko-bułgarskie poprzez małżeństwo Stefana, syna Stefana Nemaniji, z Eudoksją, bratanicą cesarza, córką Aleksego Angelosa⁸.

Latopis hipacki dostarcza świadectwa istnienia matrymonialnych zamiarów Angelosów także wobec domu Swiatosława Wsiewołodowicza, informując o przybyciu w 1194 roku greckich posłów z propozycją małżeństwa Eufemii Glebownej, córki księcia rizańskiego, a wnuczki Swiatosława, z „cesarzewiczem” (najprawdopodobniej synem Izaaka, Aleksym)⁹.

Symptomatyczna wydaje się zbieżność czasowa dziewosłębów z przygotowaniem wielkiej wyprawy odwetowej na Bułgarię wraz z Węgrami, po zakończonej sromotną klęską pod Arkadiopolis wiosennej kampanii 1194 roku¹⁰. Tok narracji nie pozostawia zresztą żadnych wątpliwości, że inicjatywa wyszła ze strony bizantyńskiej.

Niestety, brak jest informacji o dalszych losach tego projektu. Mimo dość szeroko rozpowszechnionego stanowiska, iż małżeństwo to zostało zawarte¹¹, można powątpiewać, czy wobec przybycia swatów cesarskich na Ruś niemal równocześnie ze zgonem Swiatosława, mariaż, którego celem był realny sojusz militarny, miał jakiekolwiek szanse realizacji, tym bardziej iż ojciec Eufemii Glebownej, jako książę rizański, nie był atrakcyjnym sojusznikiem. Zresztą przewrót pałacowy, jaki miał miejsce 18 kwietnia 1195 roku, z pewnością nie sprzyjał także kontynuowaniu polityki matrymonialnej obalonego cesarza, a potencjalny mąż Eufemii podzielił prawdopodobnie los uwięzionego ojca.

Zmiana na tronie basileusów nie musiała jednak oznaczać zmiany poli-

⁷ Por. przypis 5.

⁸ O wymienionych wyżej mariażach zob. G. Moravcsik, *Pour une alliance byzantino-hongroise*, Byzantion, VIII, 1933, s. 566 - 568; tenże, *Byzantium and Magyar*, Budapest 1970, s. 92 - 94; M. Lascaris, *Wizantiskie princeze u sredniewiekowej Srbiji*, Beograd 1926, s. 7 - 37; B. Ferjančič, *Kada se Ewdokija udala za Stewana Nemaniča*, ZFF, VIII, 1, 1964; A. P. Každan, *Kogda se Ewdokija wysla za muža za Stefana Nemaniča*, (w:) *Istočniki i istoriografija slavianskogo srednevekovija*, Moskva 1967, s. 216 - 217.

⁹ *Latopis hipacki*, col. 680.

¹⁰ G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, Warszawa 1967, s. 327; Uspenskiij, o. c., s. 169.

¹¹ M. Pogodin, *Drevnaja russkaja istorija*, I, Moskva 1871, s. 200; N. de Baumgarten, *Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle*, Roma 1927 (=OrChr, IX, ser. 1, nr 35), tabl. IV; M. Hruševskij, *Istorija Ukrajiny-Rusy*, II, Lwiv 1905, s. 215; Levčenko, o. c., s. 496 - 497 (z błędną datą 1193).

tyki zagranicznej cesarstwa — szczególnie, iż od wstąpienia na tron w Tyrnowie cara Kalojana potrzeba sojuszu wymierzonego w przymierze bułgarsko-połowieckie stała się nagłą koniecznością. Ratunek mógł przynieść alians z silnym ośrodkiem ruskim, będącym w stanie wiązać Polowców. Takiej orientacji dyplomacji bizantyńskiej sprzyjało także rozeznanie w realiach południoworuskich odgrywającego wybitną rolę w polityce zagranicznej Bizancjum „logotety tu dromu” Bazylego Kamaterosa, szwagra basileusa, który parę lat spędził na Rusi wygnany tam przez Andronika I Komnena (ze względu na sojusz łączący tegoż z Jarosławem Ośmiomysłem należy spodziewać się, że terenem zesłania było księstwo halickie)¹². Istotną pomoc Bazylemu mógł w tych działaniach okazać — poprzez podporządkowany sobie kler ruski — patriarcha Jan Kamateros, kuzyn logotety i cesarzowej Eufrozyny.

Niestety, ani władca Halicza (ośrodka ruskiego najszerzej zainteresowanego problematyką naddunajską) — Włodzimierz Jarosławowicz, ani następca Swiatosława w Kijowie — Ruryk Rościsławowicz, nie byli odpowiednimi partnerami dla politycznych zabiegów Bizancjum. Pierwszy zarówno z powodu niewielkiego prestiżu w swoim księstwie, jak i nieudolności, drugi natomiast, żonaty z Polowczanką, przedzierzgnął się w sprzymierzeńca koczowników i korzystał z ich pomocy w rozgrywkach wewnątrzruskich. Władcy Rusi Północnej oczywiście nie wchodzili w rachubę z powodu zbytniego oddalenia. W tej sytuacji naturalne było zwrócenie uwagi na osobę władcy Włodzimierza nad Ługiem — Romana Mścisławowicza, tym bardziej iż stosunki z księstwem włodzimiersko-wołyńskim nie były dla Bizancjum nowością¹³.

Tak powstał sojusz, którego szczytowym przejawem była wyprawa Romana przeciw Polowcom, tradycyjnie datowana na przełom lat 1201/1202. Datację tę zakwestionował ostatnio M. F. Kotljar¹⁴, wysuwając propozycję dokładnego datowania wyprawy Romana drogą datowania bezpośrednio poprzedzających ją w kronikarskiej narracji wydarzeń. Wykorzystując *passus* o przedstawieniu Aleksemu III eks-sultana Ikonium Kejchusrewa, który to

¹² O Bazylim Kamaterosie patrz A. Heisenberg, *Zu den armenisch-byzantinischen Beziehungen am Anfang des 13. Jahrhunderts*, Sitzungberichte BAW, VI, 1929, s. 13-19.

¹³ Kinnamos (*Ioanni Cinnami Eitome rerum ab et Alexio gestarum*, ed. A. Meineke, Bonnæ 1836, s. 235) wspomina o rokowaniach z ruskim władcą imieniem *Primisthlabos*. Zaufanie budzi zaproponowana przez K. Grota, *Iz istorii Ugrii i slavianstva v XII v.*, Warszawa 1889, s. 329-330 identyfikacja P. z księciem włodzimiersko-wołyńskim Mścisławem Izaśławowiczem, oparta na podobieństwie formalnym zapisu greckiego imion: Primisthlabos i Mististhlabos. Potwierdza to udział Romanowego ojca w ochronie szlaków greckich kupców, zob. *Latopis hinacki*, 528, 538.

¹⁴ M. F. Kotljar, *Čy mih Roman Mstyslavyč hodyty na Polovciv raniše 1187 r?* UIZ IX, 1, 1965, s. 117-120.

fakt datował na 1196 r., przesunął Kotljar datę wyprawy na rok 1197, a najpóźniej — na 1198 rok. Uwadze jego uszedł jednak fakt, że fragment poświęcony przedstawieniu Kejchusrewa rozpoczyna się słowami „po przybyciu cesarza”¹⁵, co stanowi nawiązanie do powrotu Aleksego ze zwycięskiej wyprawy przeciw Iwankowi-Aleksemu datowanej na 1199 lub 1200 rok. Zresztą Choniates relacjonując odsiecz Romana tytułuje go *hegemon tes Kalitzes*, co pozostaje w związku z objęciem przezeń władzy w Haliczu po zmarłym prawdopodobnie w 1199 roku¹⁶ Włodzimierzu Jarosławowiczu, to zaś automatycznie wyznacza *terminus post quem* wyprawy. Przekaz o wyprawie Romana często bywa łączony w literaturze z informacją Dobryni Jądrejkowicza z Nowogrodu o spotkaniu przezeń w maju 1200 roku w Konstantynopolu poselstwa „wielikago kniazia Romana”¹⁷. Wydaje się jednak, iż podłoża sojuszu bizantyńsko-halickiego nie należy dopatrywać się wyłącznie w porozumieniu antypołowieckim (Połowcy pozostawali w ścisłym sojuszu z rywalem Romana Rurykiem)¹⁸, ani też w wielokrotnie podnoszonej tradycyjnej lojalności Halicza wobec basileusa.

Szereg przesłanek pozwala natomiast łączyć go z zawarciem przez Mściśławowicza małżeństwa z osobą blisko spokrewnioną z dynastią Angelosów, najprawdopodobniej przedstawicielką rodu Kamaterosów¹⁹. Wiek potomstwa Romana w chwili jego śmierci pod Zawichostem w roku 1205 (Daniel — 4 lata, Wasylko — 2 lata) wskazuje, że mariaż nie mógł nastąpić później niż w 1200 roku, a brak interwencji Arpadów w wypadki halickie po śmierci Włodzimierza, mimo zgłaszanych już od 1189 roku pretensji do Halicza, pozwala przypuszczać, iż małżeństwo zawarto wówczas, gdy Roman panował jeszcze we Włodzimierzu. Postawa Węgrów uwarunkowana była akcesem Romana do bizantyńsko-węgierskiego sojuszu antybułgarsko-połowieckiego. Poselstwo Romana mogło mieć charakter zarówno notyfikacyjny, jak też pozostawać w związku z falą najazdów połowiecko-bułgarskich na cesarstwo (najazdy owe wiosną 1199 roku dotarły pod Konstantynopol, a na przełomie 1199/1200 do Macedonii)²⁰, czyli miało ono na celu uściślenie szczegółów współ-

¹⁵ Choniates, o. c., s. 686.

¹⁶ Hruševskij, o. c., s. 454, p. 1.

¹⁷ *Kniga Palomnik, Skazanie mest svjatyh vo Caregrade Antonija arhiepiskopa Novgorodskogo v 1200 g.*, wyd. H. M. Loparev, PPS XVII, 3, 1899, s. 15. Z wyprawą 1201 roku łączy go m. in. V. A. Mošin, *Russkije na Afone i russko-vizantijskije otnošenija v XI - XII vv.*, BSL XI 1950, s. 50; V. Złatarski, *Istorija na b'lgarskata d'ržava prez srednite vekove*, III, Sofija 1972, s. 135 - 136.

¹⁸ G. G. Litavrin, *Rus i Vizantijska w XII v.*, VI 1972, 7, s. 47 - 48, właśnie w rywalizacji Romana z Rurykiem dopatrywał się powodu wyprawy. O tym konflikcie zob. Hruševskij, o. c., s. 226 - 227.

¹⁹ Dokładniej o małżeństwie Romana i jego politycznych uwarunkowaniach zob. H. Grala, *Drugie małżeństwo Romana Mściśławowicza*, SO, 31, 3 - 4, 1982, s. 115 - 127.

²⁰ Choniates, o. c., s. 663, 673.

pracy. Toteż kiedy wiosną 1201 roku wojska Kalojana zalały Trację i zagrażały stolicy cesarstwa dywersyjna wyprawa Romana zimą 1201 roku odciągnęła z armii cara Bułgarów kontyngenty koczowników, przy czym w przyszłości wyprawy takie powtórzyły się jeszcze parokrotnie²¹.

Informacja Choniatesa o inspirującej tę wyprawę roli metropolity kijowskiego²² może pozostawać w związku z funkcją, jaką mógł pełnić w rokowaniach Jan X Kamateros, głowa kościoła greckiego, a powinowaty Romana.

Typowa dla bizantyńskich kronikarzy niechęć do informowania o małżeństwach łączących dom cesarski z państwami ościennymi kazała milczeć Choniatesowi o ożenku Romana, ale symptomatyczne wydaje się nazwanie go terminem *hegemon*, podobnie jak Stefana Nemaniję, teścia cesarzówny Eudoksji Angely (w relacji o jej zamążpójściu), a w przeciwieństwie do władcy tradycyjnej przecież metropolii Rusi, Kijowa, Ruryka, którego skwitowano tytułem *diepon*²³.

Aczkolwiek wyprawa halicka zasięgiem swoim ograniczyła się wyłącznie do koczowisk hordy naddnieprzańskiej, pozostała nie bez związku z zawarciem w 1202 roku przez Kalojana pokoju z cesarstwem²⁴. Wprawdzie Uspenskijski bagatelizuje wpływ wyprawy na zawarcie pokoju, wskazując na brak o niej wzmianki w utworze literackim powstałym z okazji zakończenia wojny²⁵, uwadze jego umknął jednak fakt, iż utwór ten, sławiący Aleksego III, nosi charakter wyraźnie panegiryczny, stąd też brak informacji o odsieczy ruskiej jest łatwo wytłumaczalny.

Zwolnione na skutek pokoju hordy Połowców zwały się z kolei w roli sojuszników Ruryka na Kijów, pustosząc go bezlitośnie z początkiem 1203 roku, a następnie ich udział w tymże roku w walkach spadkobierców Nemaniji umożliwił bułgarskiemu sojusznikowi Stefanowi sukces nad popieranym przez Węgrów Wukanem. Ruś z kolei dokonała w 1204 roku wielkiej wyprawy odwetowej zakończonej pełnym sukcesem.

W oparciu o wyżej przedstawione fakty można stwierdzić, iż w wojnach bizantyńsko-bułgarskich ruskie księstwa odegrały znaczącą rolę — do 1194 roku Kijów, a od 1199 roku — Włodzimierz i Halicz. Działalność ich poprzez swoje antypołowieckie ostrze pośrednio posiadała zdecydowanie antybułgarski charakter. Złożyły się na nią kolejne wyprawy przeciw koczownikom

²¹ Choniates, o.c., s. 691 - 692; por. *Latopis lavrentevski*, PSRL I, Moskwa-Leningrad 1926, col. 417 - 418, 420. Por. Hruševskij, o.c., III, s. 10.

²² Choniates, o. c., s. 691; por. Levčenko, o. c., s. 496.

²³ Choniates, o. c., s. 691 - 692, 704. Na rozróżnienie to zwracał już uwagę M. D. Priselkov, *Istorija russkogo letopisanija*, Leningrad 1940, s. 9.

²⁴ Choniates, o. c., s. 709; por. F. Dölger, *Regesta der Kaiserurkunden d. oströmischen Reiches*, II, München 1925, nr 1661, s. 107. Podobnie K. Ireček, *Istorija na B'lgarite*, Sofija 1978, s. 311.

²⁵ Uspenskij, o. c., s. 208; tamże s. 182 - 190 wzmiankowany utwór.

oraz dwukrotne rokowania matrymonialne (w przypadku Romana zakończone sukcesem).

Małżeństwo Eudoksji Angely ze Stefanem Nemaniczem, dziewczęsłoby o Eufemię Glebowną, czy wreszcie dwukrotne oddanie ręki dziedziczki nazwiska Angelosów i Komnenów, a wnuczki cesarza Aleksego III, Teodory, w pierw renegatowi Iwankowi-Aleksemu, a później lokalnemu władcy — Dobromirowi Chryzowi²⁶, którzy dostojnością pochodzenia nie mogli się nawet porównać z Romanem, demonstrują miarę trudności, z jakimi borykała się dyplomacja cesarska, jak też nie pozostawiają cienia wątpliwości, co do kwestii, kto o mariaż bizantyńsko-halicki zabiegał.

Stwierdzając probizantyński charakter działań ruskich z końca XII wieku nie można przejść obojętnie obok podniesionej ostatnio przez M. W. Bibikowa²⁷ kwestii występowania w końcu XII wieku przeciw Bizancjum jakichś *Tauroscytów*. Cytowany przezeń przekaz Mikołaja Mesaritesa nawiązuje prawdopodobnie do tychże samych Brodników-Bierładników, o których wspomniał Choniates. Brak podstaw, aby sądzić, iż udział ich w kampanii 1186 roku był jedynym wystąpieniem tejże społeczności obok Wołochów i Połowców. Raczej należałoby — ze względu na bezpośrednią bliskość teatru działań — spodziewać się częstego ich udziału w wojnach. Jakkolwiek jednak Bierładnicy nazywani są przez Choniatesa odgałęzieniem Rusów²⁸, błędem byłoby interpretowanie ich akcji jako przejawów politycznej aktywności Rusi, tym bardziej iż oni sami nie poczuli się do wspólnoty interesów z Rusią²⁹.

Probizantyński charakter wystąpień księstw ruskich wiązać należy nie z zależnością kościelną i polityczną od cesarstwa, a z racjami wspólnej antypołowieckiej polityki, znajdującej wyraz w doraźnych porozumieniach, a w szczytowym okresie — w przymierzu formalnym, usankcjonowanym węzłami małżeństwa wprowadzającego ambitnego Mściśławowicza halicko-wołyńskiego do rodziny cesarskiej.

Uniwersytet Warszawski (Warszawa)

²⁶ Choniates, o. c., s. 620 - 709.

²⁷ Bibikov, o. c., s. 300 w oparciu o A. Heisenberg, *Nikolaos Mesarites. Die Palastrevolution d. Johannes Comnenos*, Würzburg 1907, s. 21. Ten ostatni na s. 58 błędnie utożsamiał ich z Kumanami.

²⁸ Ostatnio Ph. Malingoudis, *Die Nachrichten d. Niketas Choniates über d. Entstehung d. zweiten bulgarischen Staates*, Byzantine, X, 1978, s. 135 - 138 podjął próbę udowodnienia, iż mówiąc o Tauroscytach z Bordony autor miał na myśli Połowców, nie Brodników, przeciw czemu z celną krytyką wystąpił G. G. Litavrin, *Novoje issledowanie o sostanii v Paristrone i obrazovanije vtorogo bolgarskogo carstva*, Viznatijskij Vremennik, XLI, 1980, s. 110 n.

²⁹ Zdrada Brodników stała się przyczyną zguby książąt ruskich w bitwie nad Kałką, zob. *Novgorodskaja pervaja letopis staršego i mladšego izvodov*, Moskva-Leningrad 1950, s. 63.

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

BSL	— Byzantinoslavica
Maked. Pregled	— Makedonski Pregled
OrChr	— Orientalia Christiana
PPS	— Pravoslavnyj Palestinskij Sbornik
PRSL	— Polnoje Sobranie Russkikh Letopisej
Sitzungsberichte BAW	— Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
SO	— Slavia Orientalis
Spisanie BAN	— Spisanie na B'lgarskata Akademia na Naukite
SSS	— Słownik Starożytności Słowiańskich
UIŻ	— Ukrain'skyj Istoryčnyj Žurnal
VDI	— Vestnik Drevnej Istorii
ZFF	— Zbornik Filozofskogo Fakulteta, Beograd

THE ROLE OF RUSSIA IN THE WARS BETWEEN BYZANTIUM AND BULGARS
ON THE TURN OF 12TH AND 13TH CENTURIES

Summary

A certain number of events (Russian campaigns against Cumans belonging to hords devastating the provinces of Empire; legacy from Galich to emperor Alexius III; the plan to marry the son of emperor Isaac II with the grand-daughter of Kiev prince Svyatoslav) lets us state unmistakeably that princes of Russia played an essential role — Kiev up to 1194, Vladimir in Volynia and Galich in the years 1198 - 1204 — in the wars between Bulgaria and Byzantium. Among the others, they were those who put their constitution to the peace between tsar Kaloyan and Byzantium in the year 1202. The probizantine character of the actions of Russian princes issued not from political and ecclesiastical dependence from Constantinople, but from common politics towards Cumans. This appeared in passing deals and, in the top moment of cooperation, in regular alliance. The marriage of Roman Mstislavovitch and Maria Kamateros confirmed this alliance and led the ambitious prince of southern Russia into Imperial family.